

DELİLİĞE -AKILLICA- ÖVGÜ

Yazı

İbrahim BERKSOY [ME'91]

Halk var gücüyle seni ıslıklarken sen kendini alkışlarsan, bunun ne zararı olabilir? İşte kendini alkışlamayı mümkün kılan tek şey Deliliktir!"

Rotterdamlı Erasmus, *Deliliğe Övgü*

1. "Gerektiğinde deliyi oynamak en büyük bilgeliktir."

Dünyanın bir "sahne" olduğu, herkesin bu sahnede vakti zamanı geldiğinde kendi rolünü oynayıp sahneden ayrılacağı benzetmesi (mecaz, metafor) geçmişten bugüne hep söylenegelir. Bu güçlü metafor, edebiyatta, tiyatrodan, sahne sanatlarında sıklıkla karşımıza çıkar. Shakespeare, Cervantes, Goethe, Kafka gibi yazarlarda çok yönlü bakış açılarıyla çeşitli biçimlerde bu metafora rastlamak mümkün. Hatta ünlü grafik sanatçısı Andy Warhol bu "sahne alış"ı 1960'lı yıllarda söylediği kehanet dolu unutulmaz bir sözle şöyle taçlandırmıştı: "Bir gün herkes 15 dakikalığına ünlü olacak"...

1466 yılında Rotterdam'da doğduğu için çoğu yerde "Rotterdamlı Erasmus" olarak anılan Erasmus da geçmişten bugüne pek çok sanatçı gibi bu çekici metaforun izini sürmüş, ünlü yapıtı *Deliliğe Övgü* ile bu "geleneğe" oldukça özgün bir katkıda bulunmuştur. 1509 yılında yazıp sevgili dostu Thomas More'a ithaf ettiği ünlü yapıtı *Deliliğe Övgü*'de Erasmus, eski Roma ve Yunan edebiyatının retorik sanatının tüm inceliklerini kullanarak Dünya denilen sahnede "delilik" adına söz alarak bizlere çoğu yerde alaycı, iğneleyici, şaşırtıcı bir üslupla "akıllıca" bir söylev verir. Retorik sanatının incelikleri kendisini en çok hayatta karşılaşılan

karşıtlıkların akıllıca ve bilgece sergilendiği zihin açıcı bölümlerde kendisini gösterir. Erasmus da *Deliliğe Övgü*'deki söylevi boyunca bu karşıtlıkları kendine özgü şaşırtıcı ve alaysı bir üslupla, ilmek ilmek örülmüş göndermelerle, kutsal kitaplardan, eski Roma ve Yunan mitolojisinden, ünlü tragedya ve komedyalardan, özlü sözlerden, polemiklerden yola çıkarak sergiler. Dünya sahnesindeki "sahne alış"ımızla ilgili olarak da aynı şaşırtıcı ve alaysı üslupla şunları söyler:

"O halde ölümlülerin bütün yaşamı bir çeşit masaldan başka nedir, birilerinin, başka birilerinin maskelerini takarak sahneye çıktığı, yönetmenin sahneyi terk etmelerini emrettiği ana kadar herkesin kendisine düşen rolü oynadığı bir çeşit masaldan? Yönetmen bir oyuncuya kostümünü değiştirip sahneye çıkmasını emreder, böylece demin mor giysileri içinde Kralı oynayan, az sonra paçavralar içinde bir kölecici oynar. Her şey bir gölgeden ibarettir, ama bu masalı oynamanın başka yolu yoktur."

Erasmus, söylevinde, "Gerektiğinde deliyi oynamak en büyük bilgeliktir." (eski bir Roma atasözü) sözünü anımsatırken öte yandan yine alaycı bir üslupla Horatius'un "Zaman zaman aptal oynamak ne hoş!" sözünü ve devamında "Deli ve safdil olmayı, bilge olup da homurdanmaya tercih ederim." sözünü de anımsatmayı ihmal etmez. Öyle ya; yine Horatius'tan bir alıntıyla: "Gerçeğin gülümseyerek söylenmesini yasaklayan bir şey mi var?" Bir de Cicero'nun delilik üzerine şu ünlü övgüsünü anımsatır Erasmus: "Her yer deli dolu."

Söz Delilikten açılmışken Michel Foucault'nun değerli yapıtı *Deliliğin Tarihi*'ni burada anmak gerekir. Foucault bu yapıtında bu "netameli" konuyu enine boyuna incelemiştir. Ayrıca, Foucault'un çağlar boyunca çeşitli nedenlerle (yaşlılık, salgın hastalık, delilik vb.) niçin ve nasıl kapatıldığını; kapatılmaya karşı direnişin biçim ve içeriklerini ele aldığı *Büyük Kapatılma* adlı incelemesini de burada önemle anmak isterim. Yine, biyografi ustası Stefan Zweig'ın Erasmus hakkında yazdığı çağrışımlarla dolu, ufuk açıcı biyografiyi de burada anmak gerekir: *Rotterdamlı Erasmus: Zaferi ve Trajedisi*. Özgürlükçü düşüncenin sürdürücüleri arasında elden ele dolaşan Zweig'ın "Erasmus biyografisi" hakkında, çevirisini yaptığı kitaba yazdığı önsözde Ahmet Cemal şunları söyler: "*Rotterdamlı Erasmus: Zaferi ve Trajedisi*,

insanlık düşünce özgürlüğünü ve birey olarak insan hayatının taşıdığı kutsallığı bildiği sürece, güncelliğini yitirmeyecektir."

2. Düşünsenize: Yıl 1509 ve Erasmus o dönemde Deliliğe Övgü düzüyor...

Peki neden? Bunu anlamak için hem Erasmus'un hayat hikâyesine hem de dönemin, toplumun ve kilisenin "değişim" talebine bakmak gerekir. Erasmus, *Deliliğe Övgü*'yü yazmadan önce 1506-1509 yılları arasında İtalya'daydı. Orada Rönesans'ın ayak seslerine tanık oldu. O zamanlar Rönesans düşüncesi sanatta, bilimde, mimaride, gündelik yaşamda Ortaçağ'dan çıkış için Avrupa'ya "yeni şeyler" söylemekteydi. Bu yenilikçi düşüncelerle İngiltere'ye dönen Erasmus, ünlü söylevi *Deliliğe Övgü*'yü, sevgili dostu Thomas More'un evinde "bir hafta içinde" bitirdi. Thomas More ile birlikte daha önceki çalışmalarından da ilhamla Erasmus, *Deliliğe Övgü*'de, Delilik adına söz alarak, toplumda ve kilisede köklü bir değişiklik zamanının geldiğini halka duyurmak ister. Söylevindeki ses tonu, yer yer kalabalıklara hitap ederken sesini duyurmak için haykıran bir söylevci gibidir. Söylevinde, delilerin olanca saflıklarıyla, yalansız-dolansız ve çıkarsız, gerçeği olduğu gibi söylemek gibi kadim bir huyları olduğundan hareketle, kimsenin söz almadığı bir zamanda topluma "kral çıplak" der. Toplumun, yüzyıllardır uyuşmuş, uyuşturulmuş alışkanlıklarıyla; başta "bağnazlık" olmak üzere "cehalet"le, "kendini beğenmişlik"le, "dalkavukluk"la, tembellik"le, "hedonizm"le (haz almaktan başka bir şey düşünmemekle), "derin uyku"yla yüzleştirir... İncelikli bir kurguyla söylevi boyunca bir yandan halkın yüzüne kusurlarını vururken, öte yandan onlara sürekli olarak "doğruluk"un, "erdem"nin, "onur"un, "bilgelik"nin değerinden söz eder.

Denilebilir ki bu yüzleştirmeden hareketle Erasmus'un *Deliliğe Övgü*'deki "asıl meselesi", Rönesans'ın itici gücü olan cehalet ile bilgeliği karşı karşıya getirip "yüzleştirmek"tir. Erasmus'a göre toplumu uyuşturan Ortaçağ inançları ve Ortaçağ felsefesi (skolastik felsefe) sorgulanmadan, daha doğrusu "aşılmadan" yeni bir "aydınlanma çağı"na ulaşmak olanaksızdır.

Erasmus'un *Deliliğe Övgü*'sü yalnızca yazıldığı dönemde, serpilip gelişecek olan Rönesans döneminde değil, modern zamanlarda da özgür düşünce hareketlerinin başyapıtları arasında yer almıştır.

3. "Yaşamın Sırları ve Sınırsızlığı" teması odağında Deliliğe Övgü

21 Mayıs 2019 tarihinde Rotterdamlı Erasmus'un ölümsüz eseri *Deliliğe Övgü*'yü konuştuğumuz edebiyat akşamı, diğerleri gibi keyifli bir akşamdı. O akşam Gülbin Erdem ve Aysel Özfırat Hocalarımız, Edebiyat Kulübümüzün kurucusu Şule İzgi Şahin'in yönlendiriciliğinde (moderatörlüğünde) Erasmus'un yaşadığı dönemi, çağdaşlarını, etkiledikleri ve etkilendiklerini ve *Deliliğe Övgü*'yü ayrıntılı olarak ele aldılar. Aysel Özfırat Hocamızın "Erasmus'un Fiziksel ve Kişilik Özellikleri, Edebî Yanı, Düşünceleri, Erasmus Anlayışı" başlıklı dikkat çekici sunumu oldukça ilginç, çağrışımlara ve yeni düşüncelere açıktı. O akşam değerli edebiyatçımız, öykü ve roman yazarımız Nazlı Eray da aramızdaydı. Katılım ve katkıları bizleri onurlandırdı.

Edebiyatseverleri bir araya getiren "edebiyat akşamları", düzenlendikleri her yerde, her ortamda renkli ve keyifli olmuştur. *Deliliğe Övgü*'yü ele aldığımız edebiyat akşamı da oldukça keyifliydi. Edebiyatın her zaman ve zeminde herkese iyi gelmesi dileğiyle...

